

Злочин

Роман Іваничук

Білою змією в'ється сніг по дорозі. Ідуть телефонні стовпи один за одним, як зажурені подорожні, виграє вітер морозну пісню в проводах. Я повертаюсь на своє передмістя. Мені не холодно. Мене гріє моє щастя.

Бринить у дротах сумна мелодія, а в мене на серці — радість. Я іду, іду, а півтяма колишеться над землею, така морозна, тиха.

І раптом з темряви хтось кидає два слова, як два пекучі поличники: Ти — злодій! Кидає не як обвинувачення, а як вирок, присуд. Здрагаюся, немов від пострілу над вухом. Хто сказав? Оглядаюсь навкруги, заглядаю у власну душу, шукаю — і все говорить мені мовчанкою:

— Ти — злодій.

Пригадую... Ці два страшні слова тінню, назирці йшли за мною вже довгий час, і знав я, що рано чи пізно вони стануть передо мною, як мої двійники. А тепер, коли вже відбувся суд, коли незримі погляди знайомих відвертаються від мене, схвалюючи вирок, дозвольте мені сказати останнє слово.

Так, я злодій. Я вкрав чуже щастя. Ні, ні — чужого щастя я не крав, я тільки на чужому місці будував своє власне. Вислухайте мене. Може, знайдете в моєму вчинку хоч трохи благородства.

Одного осіннього дня сидів я в парку на лавочці; пливли по небу білі хмаринки, розірвані на клапти, як мої думки. І приємно було дивитися на них і бачити в них себе.

Маленька дівчинка в короткому червоному платтячку покинула відерце з пісочком і неспішно підійшла до мене.

— Ти хто така?

— А я сховалася від мами, а...

Пальчиком водила по моєму коліні.

— У тебе новий костюм, а мені мама купить нові черевички.

Простягла ручку до мого обличчя.

— Які в тебе вуса! — Дотикнулась до вусів і опустила раптом ручку.

— В тебе лице мокре. Ти плачеш?

Тоді я схопив її на руки, міцно пригорнув і поцілував у рожеві запашні щічки.

— Чия ти?

— Мамина.

— А мама де?

— Там... Я втекла.

— Вона знайде тебе?

— Знайде.

— А я заберу тебе з собою.

— І маму забереш?

Я здивовано глянув на дівчинку й не відповів.

По алеї швидко йшла молода жінка, оглядалася кругом, кликала:

— Любо, Любочко!

Дівчинка шепнула: "Сховаймося за кущик".

Я послухався. Приклякнули ми за густими кущиками бузку й пильно приглядалися. Любка, як мишеня, водила хитрими оченятами за голубим платтям, затуляла ротик, щоб не засміятись. Я також приглядався через гребінь галузок до молодої жінки, темноволосої, невисокої, зі стурбованим обличчям.

— Досить бавитися, Любко, обізвися.

— Мамо, ми тут!

Усмішка тільки на секунду розпогіднила стурбоване обличчя.

— Що ти тут робиш? Ніколи більше не піду в парк з тобою.

Тоді мала випурхнула гороб'ям і сховала голівку мамі в подолок.

— Не сердься, ми з дядею...

Я обтрушував пісок зі штанів і винувато розводив руками.

— Пробачте, не встояв перед вашою донечкою.

Мати розсміялася дзвінким дівочим сміхом.

— Вона в мене така! — сказала з гордістю. — Ну, пробачте, нам пора додому.

Я поклонився.

Люба підбігла до мене.

— Дядю, а ти не підеш з нами?

— Любо, як тобі не соромно! — насварила мати. — Іди сюди!

— Але ж, мамо, — серйозно розвела мала руками, — дядя казав навіть, що забере мене б собою.

Мати підійшла і рвучко взяла дочку за руку. Ревниво, з болем і образою глянула на мене, немов говорила: не смійте, не смійте, в мене й так немало горя. І, мабуть, саме через це я взяв Любку за другу ручку й промовив до малої:

— Я ж іду з тобою. Певно, що так.

Ми йшли мовчки, тільки Любка щебетала за всіх:

— Два такі великі черв'яки, як твій, мамо мізинний пальчик, були там. Їх горобці з'їдять, правда? Я хотіла сісти на лавочку, а один хлопчик мене зігнав, каже — тато прийде. А я тоді побігла-побігла. Мамо, а з пластиліну можна й хлібини ліпити чи тільки ляльки? А дзиґа зіпсувалась, нам дядя направить, правда? А ти казала, мамо, що великі не плачуть, а дядя плакав...

Мати глянула на мене.

— Це неправда, — кинув я зніяковіло.

— Любка ще не вміє говорити неправди.

— Ні, це просто їй привиділось. Гріло сонце... піт...

— Так, погода сьогодні, як влітку, — сказала вона з ноткою приязні в голосі. Не знаю, чи згадка про мою слабкість збудила в ній прихильність до мене (люди люблять бути в горі не самотніми), бо вона почала розмовляти, розпитувати, де живу, чим

займаюсь. Я відповідав скупі. Час від часу поглядав на її худі щоки, чорні брови, що густо зрослися на перенісці та стурбовані навіть при усмішці очі. Вона була подібна до багатьох моїх знайомих і далеко не така. Життя вже встигло наложити на неї свою печать, з очей світився нелегко здобутий досвід, і при всьому тому була дуже молодою, вродливою.

Мене цікавило тільки одне питання: чому мала запропонувала взяти й маму також до себе. Діти нічого даром не говорять.

— Хто ваш чоловік?

Вона дуже зніяковіла, по обличчі пробігла іскорка обурення, повні образливих сліз очі визивно глянули на мене. Я каявся і готовий був вирвати собі язик за таке питання, але було пізно. Може, вона — розведена, покритка, у кращому випадку — вдова, але яке це має значення? Це було нетактовно, грубо. Я ждав, що вона мене присоромить, відріже грубістю, проте почув спокійне:

— Мій чоловік працює... з вами, в редакції.

Це мене ще більше здивувало. Чому ж тоді вона так збентежилась?

— Як його прізвище?

— Андрійчук, Петро...

І тепер все мені стало ясно. Петро — мій колега по роботі.

Пригадалися розмови, суперечки, його висловлювання про жінок. Пригадалися його слова в задушевній зі мною розмові: "Нема гірше, колего, коли з дружиною своєю не можеш вийти між люди. Це страшно... Мені не повезло... Женись, та шукай собі по освіті".

Це була розмова про людину, що стояла тепер передо мною. Тоді я щось заперечував товаришеві. Тепер пильно дивився на неї і відчував якусь симпатію.

— Ми вже прийшли, — сказала вона біля під'їзду на вулиці Шопена. — Прощайте.

— Прощайте.

Але Любка тягла мене за руку.

— Ходи до нас. Будемо хлібики пекти з пластиліну.

— Іншим разом, Любочко.

— Коли — іншим? Ну, коли?

— Завтра, добре?

— Завтра, завтра! Мамо, дядя завтра прийде!

Наші з матір'ю погляди зустрілись довше, як звичайно.

— Не приходьте, — шепнула вона тихо, щоб Любка не почула. Я мовчки погодився.

...Минали дні, тижні, а зустріч та не виходила в мене з голови. Це було щось свіже, здорове, таке, що робило життя цікавим. Дорогі мої судді, мене почало нудити від згадки про наші дискусії. Хіба ми з вами хоч раз перехилились через бокали, щоб заглянути в життя людей? А чужа тінь, не питаючи дозволу, йшла за мною. Це проявлялось по-різному: іноді сердив мене нетверезий вигляд мого колеги, іншим разом я кипів від його цинічних висловів, часом на вулиці ввижалася мені маленька Любка, і я мимоволі шукав тоді її матері.

Одного дня без ніякої причини пішов на роботу по вулиці Шопена. Ніби байдуже глянув на знайомий номер, ніби й швидко пройшов вуличку і все-таки був гірко розчарований, що не побачив нікого.

Відтоді я вже не ходив іншою вулицею. Це справляло мені дивну радість. Краще працювалося, ніби я вже не був самотнім. І сам не знав, кого більше хотілось мені бачити: доню чи маму. Любка була для мене символом сімейного щастя, мати її...

Зовсім ненароком я зустрівся знову з ними. На другому поверсі у вікні, притулившись чолом до замерзлої шибки, сиділа моя маленька знайома. Я глянув угору, помахав рукою, вона мене впізнала. Застукала кулачками в шибку.

— Дядю, дядю, ходи до нас!

Я завагався.

— Дядю, я сама. Ходи, бо мені скучно. Я відкрию двері.

— Тоді я пішов.

Вона сиділа в мене на колінах і щебетала:

— Мама пішла по дрова на базар. Кожний день так ходить, бо газу ще не провели, а тато тільки вночі приходить. Я маю багато пластиліну. Він уже засох, бо я не вмію ліпити. На, розімни і зліпи мені ляльку.

Я м'яв пластилін, а вона невгавала:

— Я тепер завжди сама вдома. Тато часто зовсім не приходить і мами немає вдень. Але мені скучно лише тоді, коли киця засинає. А вона так багато спить. Мама спить дуже мало, бо пізно лягає, а рано встає... Мені вже шість років, дядю. Я скоро піду до школи. Буду багато вчитися, щоб ніхто мене не називав неуком і дурною.

— А хто кого так називає?

— Вчора тато кричав на маму, що вона нічого не розуміє. Кинув у неї книжкою. А мама сьогодні дала її мені, бо сама не має часу читати.

Розмову перервав скрип дверей. Увійшла мати. В куток поклала оберемок дров. Я підійшов, подав руку. Збентеження, легке дрижання руки і тінь жаху в гарних очах зрадили її на один лиш момент. Але зараз же вона спитала спокійно і навіть холодно:

— Ви до чоловіка?

— Ні, мене запросила Любка.

Мовчала. Я піднявся:

— Пробачте, не подумав, що вам буде прикро.

Вона спалахнула, сльози мало що не бризнули з її очей, але все це тривало якусь мить. Я дивувався цій людині, що так уміє володіти собою.

— О, ні. Мені приємно... — прошепотіла вона, не підводячи очей.

— Можна мені буде ще зайти до Любки?

— Краще — ні.

— До побачення.

Мені ніхто не сказав слова на прощання, ніхто не провів до дверей. Тільки коли я був уже внизу, за мною, мов вихор, примчалась Любка, повисла в мене на шиї, міцно притискаючись до грудей, спрагла батькової любові.

Я цілував її личко і не міг стримати сліз. А в коридорі ридала мати. Вона вже не в силі була володіти собою.

Я перший раз у житті повертався багатим. Я втівав, не обнявши навіть ридаючої матері, боявся, що наберу надто багато щастя і розгублю його по дорозі.

І аж дома зрозумів, що воно, те моє щастя, подароване поцілунком дитини і сльозами матері, вросло коренем на чужій ниві, і ніхто ніколи не збере його плоду.

Я не міг заходити в їх дім, але не міг і без них. Мені потрібні були вони, їм був потрібний я.

Не сміючи заходити в хату, я ждав на вулиці, заглядав у вікна, годинами, як безумний, стояв на розі, щоб побачити її.

Врешті я її побачив. Сьогодні ввечері вона сама вийшла на вулицю і покликала мене в коридор.

— Так не можна далі,—говорила.—Я бачу... Не приходьте, не приходьте так щовечора, бо це нестерпно. О, це нестерпно! Вона безсило горнулась до мене, мовчки благала не кохати її, мовчки просила прощення за своє кохання. Я питаю:

— Як ви будете жити?

— Тепер мені буде легше... — і не боронилась від моїх поцілунків.

Просила, щоб я вже йшов.

— Тільки з вами...

— О, це безглуздя.

Так, це говорило безглуздя. Не можна такий злочин робити крадькома. Треба всім оголосити, хай судять. Вголос.

І я повертаюсь. Повертаюсь один, але з коханням, з горем, мукою — відплатою за крадене щастя. Вертаюсь, залишивши частину свого "я" дорогим людям на чужому полі. *

"Ти — злодій" — чую німий вирок людей і власної совісті. Так, я — злодій. Але, може, у ваших серцях, судді мої, знайдеться хоч на макове зерно для мене виправдання?

Кожний з нас має право на щастя. Хіба винен я, що воно всміхнулося мені з чужої хати, що спіймати мені його важко, як ртуть, розсипану по землі, як сонячний зайчик, кинений світанком на стіну золотою плямою?

Джерело: Роман Іваничук. Прут несе кригу: Оповідання.— Львів, 1958.